

6. Загальна характеристика Державної пенітенціарної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>. – Загол. з екрана.

7. Кирилюк А. В. Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність. Загальна частина : навч. посібник / А. В. Кирилюк, О. М. Джужа. – К. : НВТ “Правник”, 1997. – 118 с.

8. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб’єкт запобігання злочинам : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / Колб Олександр Григорович. – К., 2007. – 509 с.

9. Костенко О. М. Проблема сучасної цивілізації (в українському контексті) : монографія / Костенко О. М. – Черкаси : СУЕМ, 2008. – 112 с.

10. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / [Даньшин І. М., Голіна В. В., Кальман О. Г., Лисодєд О. В.] ; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.

11. Профілактика злочинів : підручник / [Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2011. – 720 с.

ТАРАСОВА О.В., аспірант кафедри
кримінального права та кримінології
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.34

ОБ’ЄКТ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ НЕЗАКОННИХ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

Розглянуто об’єкт шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Ключові слова: об’єкт злочину, об’єкт шахрайства, об’єкт шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, відносини власності.

Рассмотрен объект мошенничества, совершенного путем незаконных операций с использованием электронно-вычислительной техники.

Ключевые слова: объект преступления, объект мошенничества, объект мошенничества, совершенного путем незаконных операций с использованием электронно-вычислительной техники.

The article examines the object of fraud committed with the help of computer facilities.

Key words: object of crime, object of fraud, object of fraud committed with the help of computer facilities.

Вступ. Розвиток і вдосконалення суспільних відносин – це неодмінна умова прогресу сучасного суспільства. Ця обставина пояснює постійну турботу суспільства і держави про охорону існуючих суспільних відносин від злочинних посягань на них. Під кримінально-правову охорону поставлено відносини власності, які зазнають злочинних посягань, у тому числі й від шахрайства. Деякі науковці стверджують, що під час учинення шахрайства з використанням електронно-обчислювальної техніки шкоди зазнають також й інші суспільні відносини, наприклад, суспільні відносини у сфері використання електронно-обчислювальної техніки тощо. Завдання науки кримінального права і судової практики полягає в тому, щоб установити ті суспільні відносини, які визначено законодавцем як безпосередній об’єкт злочину, та розкрити їх справжній зміст. Отже, існує потреба розглянути суспільні відносини,

які зазнають шкоди від шахрайства, вчинюваного з використанням електронно-обчислювальної техніки.

Дослідженню окремих проблем об'єкта шахрайства присвячували свої праці такі вчені як П. В. Олійник, Ю. Л. Шуляк, О. В. Лисодед, Д. С. Азаров, В. П. Бодаєвський, А. Ю. Швець та інші, які внесли суттєвий вклад у розвиток наукової думки. Проте дискусійні питання про безпосередній об'єкт шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки у науці кримінального права залишилось не дослідженим.

Постановка завдання. Мета статті – визначення безпосереднього об'єкту зазначеного шахрайства.

Результати дослідження. В теорії кримінального права загально визнано, що об'єктом злочину завжди є те благо, якому злочином завдається реальної шкоди чи створюється загроза заподіяння такої шкоди [1, с. 101]. М. Й. Коржанський стверджує, що об'єктом злочину за кримінальним правом є існуючі суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом від злочинних посягань [2, с. 13–26].

Отже, на нашу думку, об'єктом злочину є суспільні відносини, поставлені під охорону кримінального закону.

У науці кримінального права найпоширенішою є триступенева класифікація об'єктів злочину “по вертикалі” (загальний, родовий і безпосередній) [1, с. 100]. З огляду на таку класифікацію, для визначення об'єкта шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, важливо спочатку проаналізувати родовий об'єкт злочинів проти власності та безпосередній об'єкт шахрайства.

П. В. Олійник під родовим об'єктом злочинів проти власності розуміє економічні відносини власності, опосередковані правом власності. Економічні відносини власності – це ставлення власника до майна чи інших об'єктів матеріального світу, як до належних йому, яке реалізується у правових відносинах власності, що виражається в суб'єктивних правомочностях суб'єкта власності: володінні, користуванні й розпорядженні майном чи іншими об'єктами відносин власності. Безпосереднім об'єктом визнаються відносини власності в рамках певної їх правової форми залежно від правового статусу суб'єктів права власності: відносини приватної, комунальної й державної форм власності [3, с. 5].

Ю. Л. Шуляк підтверджує, що родовим об'єктом шахрайства є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини власності, що складаються щодо майна та юридично виражені у: праві володіти, користуватися і розпоряджатися цим майном (праві власності), яким наділений власник; обов'язку інших осіб (невласників) сприймати зазначене право належно, не перешкоджаючи його реалізації. Під безпосереднім об'єктом шахрайства автор пропонує розуміти охоронювані кримінальним законом суспільні відносини будь-якої форми власності, яким завдається шкоди у конкретному випадку [4, с. 11].

О. В. Лисодед під об'єктом шахрайства розуміє відносини приватної власності (а не тільки особистої), що складаються у процесі як безпосереднього присвоєння матеріальних благ, так і в результаті опосередкованого присвоєння (найманої праці, підприємницької та іншої господарської діяльності) [5, с. 8].

Досліджуючи об'єкт злочинів проти власності, А. Ю. Швець зазначає, що його родовим та основним безпосереднім об'єктом слід визнавати охоронювані законом України про кримінальну відповідальність суспільні відносини власності, які полягають у правомочностях власника вільно володіти, користуватися та розпоряджатися матеріальними цінностями на свій розсуд та яким заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння [6, с. 9].

Таким чином, слід погодитись із визначенням родового об'єкта злочинів проти власності, як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин власності (П. В. Олійник, А. Ю. Швець, Ю. Л. Шуляк), та з визначенням безпосереднього об'єкта шахрайства як відносин власності будь-якої форми власності (П. В. Олійник, Ю. Л. Шуляк).

Для розв'язання наукової проблеми та для правильного з'ясування сутності об'єкта шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки необхідно визначити структуру суспільних відносин власності.

У філософській і правовій науці найбільш поширена думка, відповідно до якої структурними елементами суспільних відносин є: 1) суб'єкти (носії) відносин; 2) предмет,

з приводу якого існують відносини; 3) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин. Структура будь-яких суспільних відносин завжди незмінна [1, с. 100–104].

До складу будь-яких суспільних відносин входять їх суб'єкти (учасники відносин). Встановлення учасників суспільних відносин, а також їх соціальних функцій у самих відносинах, в багатьох випадках дає можливість визначити ті суспільні відносини, що виступають об'єктом того чи іншого злочину. Предметом суспільних відносин можуть виступати різні фізичні тіла, речі. Соціальний зв'язок розглядається як зміст самих відносин. Під соціальним зв'язком, як правило, розуміють певну взаємодію, певний взаємозв'язок суб'єктів. Зовні соціальний зв'язок найчастіше виявляється в різних формах людської діяльності. Форми цієї діяльності можуть бути різноманітними: нормальна робота підприємств торгівлі; раціональне використання природних ресурсів [1, с. 100–104].

Виходячи з наведеної структури суспільних відносин, вважаємо, що відносини власності, як і будь-які суспільні відносини, мають таку ж структуру. Проте, передусім, слід навести визначення понять “власність”, “право власності”, “відносини власності”.

Відносини власності регулюються багатьма галузями права. Важливу роль у регулюванні цих відносин має конституційне право. Проте основні питання власності детально регламентовано та врегульовано цивільним правом.

Доцільно в цьому аспекті погодитись із В. П. Бодаєвським, який висловив таку думку: поняття “власність” ототожнюється із суспільними відносинами, що є об'єктом злочинів проти власності. При цьому дане поняття не розкривається кримінальним законодавством України [7, с. 77].

Відносини власності, з позиції цивілістики, характеризуються як відносини стосовно привласнення матеріальних благ певними суб'єктами, що виражається у володінні, користуванні та розпоряджанні суб'єктами цими благами, здійсненні щодо них інших дій, та пов'язанні зі ставленням до таких благ як до своїх.

У ЦК України (ст. 316) наведено визначення права власності, згідно з яким право власності – це право особи на річ, яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі іншої особи [8].

Власність у теорії цивільного права – це суспільні (цивільні) відносини, у яких одні особи – власники – ставляться до речей, як до своїх, а всі інші – невласники – мають ставитися до них як до чужих й утримуватися від будь-яких зазіхань на ці речі. Зміст права власності у суб'єктивному значенні складається з 3 “прав” власника: 1) права володіння річчю; 2) права користування річчю; 3) права розпорядження річчю. У сукупності три правомочності власника утворюють класичну для українського цивільного права “тріаду”, що характеризує право власності в суб'єктивному сенсі [9].

У цивілістиці розрізняють право власності в об'єктивному і суб'єктивному сенсі. Право власності в об'єктивному сенсі – це сукупність правових норм, що регулюють відносини власності і є юридичною підставою існування та реалізації права власності, котре належить певному суб'єкту, тобто права власності в суб'єктивному сенсі. Право власності в суб'єктивному сенсі – це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею незалежно від волі інших осіб [9].

На думку В. П. Бодаєвського, кримінальний закон фактично ототожнює юридичне поняття “право власності”, у суб'єктивному розумінні, з об'єктом злочинів проти власності [7, с. 76].

У теорії кримінального права та кримінальному законодавстві відносини власності є родовим об'єктом злочинів проти власності. Тому, для правильного встановлення об'єкта злочину та зарахування до нього суспільних відносин власності, на нашу думку, необхідно звертатись до теорії та практики цивільного права, а також до цивільного законодавства.

Таким чином, повертаючись до структури суспільних відносин, можна зробити висновок, що суб'єктами відносин власності є власник речі (майна), який ставиться до речі як до своєї, та особи, які не є власниками, тобто всі інші особи, що зобов'язані ставитися до речі як до чужої. Предметом цих відносин є річ (майно). Соціальний зв'язок (соціально значуща діяльність) полягає у правомірному та належному здійсненні права власності, а саме: власник здійснює право власності на власний розсуд; він має право вчиняти щодо свого майна дії, які

не суперечать закону; усім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав; власність зобов'язує тощо. Загальні засади здійснення права власності передбачено ст. 319 ЦК України.

Виходячи з наведеного, можна дійти висновку, що об'єктом шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, є відносини власності. За вчинення такого шахрайства посягання здійснюється особою, яка не є власником. Щодо предмета відносин власності, яким є майно або право на нього, то за вчинення такого шахрайства він переходить у власність шахрая, або до шахрая переходить право власності на предмет відносин власності. Предмет шахрайства ототожнюється з предметом відносин власності. Одночасно, за такого шахрайства порушується соціальний зв'язок, тобто порушується нормальний порядок здійснення права власності. В результаті вчинення такого шахрайства суспільні відносини власності зазнають шкоди, руйнуються, тому їх упевнено можна зарахувати до об'єкта такого шахрайства.

Проте Ю. Л. Шуляк, з огляду на формулювання шахрайства у ч. 3 ст. 190 КК України, пропонує виділяти додатковий факультативний безпосередній об'єкт цього злочину – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку [4, с. 9].

У межах нашого дослідження, вважаємо, не можна погодитись із висновком Ю. Л. Шуляк, виходячи з таких міркувань. Додатковий факультативний безпосередній об'єкт злочину – це такий об'єкт, що під час здійснення певного злочину може існувати поряд з основним, бо його може не бути [1, с. 113]. Якщо під час учинення розглядуваного шахрайства існує додатковий факультативний безпосередній об'єкт цього злочину, то важливо розглянути структуру тих суспільних відносин, які Ю. Л. Шуляк визнає як додатковий факультативний безпосередній об'єкт такого злочину. Суспільні відносини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку мають таку саму структуру, яку нами наведено щодо відносин власності. Суб'єктами цих відносин є особи, які використовують електронно-обчислювальні машини (комп'ютери), системи та комп'ютерні мережі й мережі електрозв'язку у власних інтересах, а також особи які надають відповідні послуги у цій сфері. Предмет цих відносин – електронно-обчислювальні машини (комп'ютери), системи та комп'ютерні мережі та мережі електрозв'язку. Соціальний зв'язок у цих відносинах полягає у нормальному функціонуванні електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Отже, під час учинення шахрайства з використанням електронно-обчислювальної техніки посягання здійснюється не на нормальне функціонування електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а на суспільні відносини власності з приводу майна, грошей та інших цінностей, з метою заволодіння якими вчинюється шахрайство. Предметом розглядуваного шахрайства не можуть бути електронно-обчислювальні машини (комп'ютери), системи та комп'ютерні мережі і мережі електрозв'язку. Щодо суб'єктів цих відносин, то подібне шахрайство може бути вчинено будь-якими особами, що використовують електронно-обчислювальні машини (комп'ютери), системи та комп'ютерні мережі та мережі електрозв'язку у власних інтересах, а також особами, які надають відповідні послуги у цій сфері. При цьому, вчиняючи шахрайство, ці суб'єкти здійснюють цілком законні операції з електронно-обчислювальною технікою, не порушуючи нормального функціонування електронно-обчислювальних машин.

Таким чином, можна дійти висновку, що суспільні відносини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку не можуть бути додатковим факультативним безпосереднім об'єктом розглядуваного шахрайства.

Д. С. Азаров, зокрема вважає, що розглядуване шахрайство необхідно визнати злочином у сфері комп'ютерної інформації і кримінальну відповідальність за нього передбачити в окремій статті, яку помістити до розділу XVI КК України. Зміст такого "комп'ютерного" шахрайства Д. С. Азаров вбачає в уведенні, зміні, пошкодженні, знищенні чи блокуванні комп'ютерної інформації в ЕОМ, автоматизованій системі, комп'ютерній мережі чи мережі

електрозов'язку або в іншому впливі на процес обробки комп'ютерної інформації, що змінило результат такого оброблення з метою заволодіння чужим майном [10, с. 172]. Із таким висновком важко погодитись, оскільки злочини у сфері комп'ютерної інформації посягають на інший родовий об'єкт – на суспільні відносини у сфері комп'ютерної інформації. Далі Д. С. Азаров конкретизує, що суспільні відносини у сфері комп'ютерної інформації безпосередньо пов'язані з: 1) усіма сферами життя, де інформація зберігається, обробляється, використовується у комп'ютерному вигляді; 2) відносинами власності (оскільки сама комп'ютерна інформація є об'єктом права власності) [10, с. 20]. Отже, автор зараховує комп'ютерну інформацію до об'єктів права власності. Проте не можна погодитися з думкою автора, оскільки якщо і вважати комп'ютерну інформацію об'єктом права власності, то тоді подібне шахрайство правильно було б зараховано до злочинів проти власності. На наш погляд, якщо розглядуване шахрайство буде зараховано до злочинів у сфері комп'ютерної інформації, то поза межам кримінально-правової охорони можуть опинитися суспільні відносини власності, які зазнають шкоди від шахрайства, вчиненого шляхом обману з використанням мережі Інтернет та інші подібні відносини.

Цікавий висновок Д. С. Азарова про те, що недоцільно використовувати термін “шахрайство” у законодавчому визначенні суспільно небезпечних дій, сутність яких зводиться до введення, зміни, пошкодження, знищення чи блокування комп'ютерної інформації в ЕОМ, автоматизованій системі, комп'ютерній мережі чи мережі електрозов'язку, або характеризується іншим впливом на процес обробки комп'ютерної інформації, що змінило результат такого оброблення, з метою заволодіння чужим майном [10, с. 164]. Проте, вважаємо, з цим висновком можна погодитися, оскільки шахрайство завжди посягає на відносини власності та супроводжується добровільною передачею майна, а вплив на комп'ютерну інформацію чиниться примусово й не супроводжується впливом на свідомість людини (жертви).

Висновки. Дослідивши родовий об'єкт злочинів проти власності та безпосередній об'єкт шахрайства і встановивши щодо нього належні суспільні відносини власності, діходимо таких висновків. Безпосереднім об'єктом шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, є суспільні відносини будь-якої форми власності. Суспільні відносини у сфері використання електронно-обчислювальних машин, мереж електрозов'язку не можуть бути ні родовим, ні безпосереднім об'єктом такого шахрайства. При цьому слід звернути увагу на те, що операції з електронно-обчислювальною технікою під час вчинення розглядуваного шахрайства у більшості випадків є цілком законними та правомірними, наприклад, користування мережею Інтернет, телекомунікаційною мережею. Інша річ, коли за допомогою Інтернету чиниться вплив на свідомість жертви (фізичної особи). Але це вже предмет дослідження об'єктивної сторони цього шахрайства. Інакше кажучи, норма про шахрайство потребує змін щодо виключення з ч. 3 ст. 190 такого словосполучення, як “незаконні операції”.

Список використаної літератури:

1. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.]; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с. – С. 100–113.
2. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину : монографія / Коржанський М. Й. – Д. : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ; Ліра Лтд, 2005. – 252 с. – С. 13–26.
3. Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / П. В. Олійник ; Нац. юрид. акад. Укр. ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2010. – 20 с.
4. Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ю. Л. Шуляк ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 20 с. – Укр.
5. Лисосед О. В. Кримінологічні проблеми шахрайства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / О. В. Лисосед ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1999. – 17 с.

6. Швець А. Ю. Предмет злочинів проти власності у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. Ю. Швець ; Держ. НДІ МВС України. – К., 2011. – 20 с. – Укр.

7. Бодаєвський В. П. До питання про об'єкт майнових злочинів / В. П. Бодаєвський // Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р.). – Луганськ, 2011. – С. 75–78.

8. Цивільне право України [Електронний ресурс] : навч. посібн. / [Борисова В. І., Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін.]; за заг. ред. В. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Т. 1. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 480 с. – Режим доступу : http://www.big-lib.com/book/44_Civilne_pravo_Ukraini_t1.

9. Харитонов Є. О. Цивільне право України [Електронний ресурс] : підручник / Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. – Вид. 2, перероб. і доп. – К. : Істина, 2007. – 816 с. – Режим доступу : <http://student-lib.net/index.php?page=0-29-366&bookpage=288>

10. Азаров Д. С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження) : монографія / Азаров Д. С. – К. : Атіка, 2007. – 304 с.

ЖУРОВА І.І.,

здобувач кафедри кримінального права та кримінології (Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 343.81

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, УМОВНО-ДОСТРОКОВО ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Розглянуто соціально-демографічну характеристику осіб, умовно-достроково звільнених від відбування покарання. Виокремлено такі її ознаки, як вік засудженого, стать, сімейний стан, рівень освіти, трудова діяльність, стан здоров'я.

Ключові слова: соціально-демографічна характеристика, умовно-дострокове звільнення, покарання, засуджені.

Рассмотрена социально-демографическая характеристика лиц, условно-досрочно освобожденных от отбывания наказания. Выделены такие ее признаки, как возраст осужденного, пол, семейное положение, уровень образования, трудовая деятельность, состояние здоровья.

Ключевые слова: социально-демографическая характеристика, условно-досрочное освобождение, наказание, осужденные.

The article deals with the socio-demographic characteristics of persons released on parole from serving punishment. Its features such as age of the convict, his or her sex, marital status, education, employment, health are pointed out in the article.

Key words: socio-demographic characteristics, parole, punishment, convicts.

Вступ. Факт тривалого перебування особи в умовах виправних колоній (ізоляція, значне правообмеження, наявність строку позбавлення волі) зумовлює необхідність виокремлення нами з усього розмаїття найбільш значущих ознак, які б максимально відображали процес особистісних змін, у тому числі на момент застосування умовно-дострокового звільнення. З огляду на викладене, ми не можемо лишити поза увагою дослідження науковців, які вивчали окремі аспекти виконання кримінальних покарань.

Розвиток кримінологічної, кримінально-виконавчої науки, практика діяльності виправних колоній дозволили не лише виробити певний підхід до вивчення особи засуджених, але й підтвердили обґрунтованість цього шляхом вивчення таких ознак, як соціально-демографічні,

